

LEXICAL LOAN WORD IN ROMANCE LANGUAGES

Maria-Laura Rus

Lecturer, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The vocabulary of a language is enriched by various means. In this article we discuss about the lexical loan in Romance languages and its typology: formal loan (phonetic, graphic and morphological adaptation) and semantic loan, underlining the power of linguistic interferences and also the need for these loans when there was a lack of semantic terminology inside one Romance language or another.

Keywords: Romance languages, loan word, vocabulary, adaptation

Bogăția unei limbi, afirma cu câteva decenii în urmă reputatul lingvist Theodor Hristea, este dată, înainte de toate, de „bogăția și de varietatea vocabularului ei”¹. Alături de schimbarea semantică, de formarea cuvintelor și de frazeologisme, împrumutul lexical reprezintă un mijloc de transformare a vocabularului unei limbi, având drept consecință imediată sporirea inventarului lexical. Prin acest fenomen, o limbă introduce în uz un lexem nou, fie creând o formă² nouă, fie un sens nou³.

În general, după cum bine se știe, împrumutul este precedat și motivat de un model cultural de natură extralingvistică; de pildă împrumutul masiv al anglicismelor nu are rațiuni intralingvistice, ci este datorat dezvoltării neîntrerupte a științei, a tehnicii, prefacerilor de ordin cultural, social, economic sau contactului dintre popoare. Așadar, orice contact cultural se manifestă prin urme de împrumuturi, ceea ce face ca împrumutul să reprezinte atât efectul, cât și dovada evidentă a unei capacități de influență socioculturală.

În comparație cu împrumuturile de natură gramaticală sau fonetică, împrumuturile lexicale au o frecvență mult mai ridicată în cadrul limbilor romanice, motiv pentru care ne-am oprit asupra acestora din urmă. În plus, motivația externă a acestor împrumuturi este mai transparentă și precisă decât a modificărilor semantice și derivative.

A. Limbile de contact

Din diverse motive de ordin istoric, numeroase limbi au intrat în contact cu limbile romanice. Cele mai frecvente împrumuturi în spațiul României provin din latina scrisă (pentru limbile romanice din spațiul romanic occidental) întrucât latina a fost limba culturii, a bisericii, a administrației și dreptului, a științelor etc. Ea a fost limba de contact a tuturor limbilor romanice,

¹Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 31.

²Avem în vedere aici împrumutul formal.

³Crearea unui sens nou e vizibilă în cazul calcului lingvistic.

cu excepția românei, pe parcursul întregului Ev Mediu și în perioada modernă. A existat apoi o perioadă de bilingvism „materializat în coexistența latinei scrise, tot mai constrânsă la imobilism, cu limbile vernaculare, dinamice, permeabile și în plină evoluție”⁴. Latina a integrat în această perioadă, cel puțin parțial, anumite lexeme ale limbilor de substrat, care au supraviețuit în limbile romanice. În acest sens, avem câteva exemple în toponimie. De pildă celt-iberica apare în toponimia Peninsulei Iberice (*Ili* – „oraș” se regăsește în nume de locuri precum sp. *Ilerda* > *Lérida*); în Italia Centrală, etrusca dăinuie în câteva nume de familie.

Latina, la rândul ei, și apoi limbile romanice au preluat termeni din greacă, din arabă sau din limbile germanice. În sec. al XIX-lea – al XX-lea termenii greco-latini au primit o importanță particulară în cadrul terminologiei științifice: *fonologie*, *morfologie*, *monogeneză* ș.a. limbile germanice s-au manifestat ca limbi de suprastrat, stând alături de latină, dar fără a o elimina. Ele au intrat în contact cu latina târzie și cu limbile romanice, în special cu franceza din nord-est și italiana din nord. În general influența germanică se observă în sfera vieții militare: fr. *guerre*, *baron*, *sénéchal*, it. *guerra*, *sperviere* (erete). Araba și-a manifestat influența în Peninsula Iberică între sec. al VIII-lea – al XIII-lea, iar mai târziu ca limbă de contact datorită colonizărilor și a migrațiilor contemporane. În epoca medievală au pătruns multe împrumuturi din această limbă prin spaniolă și într-o măsură mai mică prin italiană. Avem astfel termeni din viața urbană și rurală, din gastronomie (mirodenii) și științe medievale: sp. *azafrán* (șofran)/ it. *zafferano*, sp. *cenit* (zenit) ș.a.

Perioada de bilingvism s-a finalizat prin re poziționarea latinei din concurent redutabil în sursă de îmbogățire a lexicului limbilor romanice. Sunt împrumutați, astfel, termeni necesari pentru a denumi diverse realități care nu aveau înveliș sonor pe teren romanic.

În cazul limbii române, așa cum se știe, limbile slave meridionale sunt cele care și-au manifestat influența începând cu sec. al IX-lea după unii lingviști sau chiar mai devreme după alții (sec. al VII-lea – al VIII-lea). Desigur, impactul lor se referă mai ales la vocabular; reprezentativi sunt, de exemplu, termenii care se referă la cultul și organizarea bisericească: *jertfă*, *maslu*, *post*, *pomană*, *vecernie*, *schit*, *strană*, *stareț* ș.a.

„Începuturile influenței engleze asupra limbilor romanice se concretizează în contactele ca urmare a cuceririi Angliei de către normanzi, cu o prezență constantă (...) a francezei ca limbă de cultură în spațiul britanic”⁵. Franceza a influențat puternic engleza în această perioadă, pentru ca ulterior, mulți termeni să revină în franceză într-o formă anglicizată⁶. Începând cu sec. al XVIII-lea engleza și-a exercitat influența asupra tuturor limbilor romanice. În limba română influența directă se manifestă în sec. al XX-lea, dar mulți termeni englezești au pătruns mai devreme în limbă prin filieră franceză. Ei sunt din domeniul științific, tehnic, politic, financiar, sportiv, social etc. Dăm câteva exemple din multitudinea de lexeme de această origine: din engl. *sandwich* avem în rom. *sandvici* (*sendviș*), it., sp. fr. *sandwich*; din engl. *wagon* avem în rom. *vagon*, it. *vagone*, fr. *wagon*, sp. *vagón*, ptg. *vagão* ș.a.

În sfârșit, împrumuturile interromanice s-au manifestat încă de la începutul existenței limbilor romanice.

⁴Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *Lingvistica romanică: lexic – morfologie – fonetică*, Editura Bic ALL, București, 2001, p. 40.

⁵Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *op. cit.*, p. 54.

⁶În franceză împrumutul e cunoscut sub termenul „aller-retour”.

Franceza a avut o „acțiune punctuală” (Martin-Dietrich Glessgen) asupra limbilor romanice încă din Evul Mediu (a se vedea galicisme din limbajul curții și din cel liric italian). Apogeul influenței franceze este în sec. al XVIII-lea – al XIX-lea. Pentru limba română ea se „materializează într-un bagaj lexical de amploare care a contribuit la dezvoltarea vocabularului limbii române cultivate moderne, formând un strat de termeni care poate fi asemănat cu rolul superstratului cultural latin în limbile romanice din Occident”⁷ (sfârșitul sec. al XIX-lea). Există în limbile romanice termeni de proveniență franceză în domenii precum: vestimentație, mobilier, artă culinară ș.a.: fr. *parquet* > rom. *parchet*, sp. *parqué*; fr. *coquet* > rom. *cochet*, it. *coquette*, sp. *coqueto* etc.

Italiana a influențat în special franceza și limbile iberice, între sec. al XIV-lea – XVI-lea, iar română nu mai repede de sec. al XVIII-lea, împrumuturile concentrându-se în domeniul artelor, al arhitecturii, al terminologiei muzicale, militare și bancare: it. *maccheroni* > rom. *macaroane*, fr. *macaroni*, sp. *macarrones*, ptg. *macarrão*; it. *medaglia* > rom. *medalie*, fr. *médaille*, sp. *medalla*, ptg. *medalha* etc.

Spaniola și portugheza influențează celelalte limbi romanice pentru a denumi realități specifice Peninsulei Iberice din domenii variate. În română termenii de origine spaniolă au pătruns prin intermediul francezei. De exemplu: sp. *chocolate* > rom. *ciocolată*, fr. *chocolat*, it. *cioccolata*, ptg. *chocolate*; ptg. *marmelada* > rom. *marmeladă*, fr. *marmelade*, it. *marmelata*, sp. *marmelada* etc.

Occitana a intrat în contact cu catalana în Evul Mediu. De asemenea începând cu sec. al XVI-lea, prin intermediul francezei regionale din sudul Franței și al limbajelor specializate, contactul dintre acestea a adus un număr însemnat de termeni în lexicul francezei; sunt de această origine: *abeille*, *cigale*, *tortue* (nume de viețuitoare), *cabernet*, *cognac* etc.

În fine, catalana a influențat mai ales spaniola: *paella*, *entremeses*, *seo* etc.

B. Tipologia împrumuturilor lexicale

B1. Împrumuturile formale sunt acele împrumuturi care se referă la integrarea formală a unui cuvânt care provine din altă limbă și sunt cel mai ușor de identificat. Aceste împrumuturi pot avea diferite grade de integrare în limba în care ajung, în funcție de adaptarea sau nu la normele lingvistice ale limbii-țintă. Astfel, vorbim despre adaptare fonetică, grafică, morfologică, despre derivare și compunere, despre schimbare semantică sau formarea de frazeologisme. Exemplele pe care le vom aduce sunt împrumuturi din engleză, împrumuturi recente, dar foarte puternice actualmente și cu o frecvență ridicată.

Adaptarea fonetică – Împrumuturile sunt integrate mai mult sau mai puțin în sistemul de pronunție al limbii-țintă sau se pot întâlni ambele variante. De exemplu engl. *mouse* este pronunțat identic în limba română. În franceză avem pentru engl. *jungle* [dʒɛŋgl], o variantă adaptată fonetic limbii-țintă: [ʒœŋgl], în schimb pentru engl. *pipeline* există două variante de pronunție: una identică limbii engleze – [pajplajn], iar cealaltă specifică francezei – [pi'plin]. La fel în italiană: *giumbo* [dʒumbo] vs. [dʒambo].

Adaptarea grafică – În general sunt frecvente variațiile grafice. De exemplu *sandwich* a fost adaptat parțial din punct de vedere grafic la limba română, azi având două variante: *sandvici/sendviș*; în it. *bleffare* vs. *bluffare* (din engl. *bluff*); în fr. *cornère* vs. *corner*.

⁷Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *op. cit.*, p. 58.

Adaptarea morfologică flexionară – Pentru verbe, adaptarea flexionară e inevitabilă: rom. *a dribla* vs. engl. *to dribble*; it. *sprintare* vs. engl. *to sprint*; ptg. *lanchar* vs. engl. *to launch*. La substantive și adjective, care în limbile romanice au categoria gramaticală a genului, situația e la fel diferită, marcarea genului fiind obligatorie: fr. *la fille* (după modelul *la vedette*), it. *la holding* (după modelul *la società*), rom. *mouse-ul* (după modelul masculinelor). Marcarea numărului poate rămâne diferită în unele limbi romanice: fr. *les boxes* vs. *les box*.

Adaptarea morfologică derivativă – Afixele derivative pot fi similare celor din limba-sursă sau apropiate de cele din limba-țintă: fr. *agnostique* < engl. *agnostic*; fr. *indésirable*, rom. *indezirabil* < engl. *undesirable* (prefixul e o adaptare din engleză, în timp ce sufixul franțuzesc e identic celui englezesc).

Derivarea – Formarea de derivate noi pe baza unui împrumut nu are prea mare frecvență într-o primă perioadă de timp și indică o integrare ulterioară: sp. *film* → *filmista*; it. *bar* → *barista*; rom. *baschetbalist*

Schimbarea semantică – În limbile-țintă (limbile romanice), un termen polisemic englezesc poate fi împrumutat doar cu unul dintre sensurile sale. De pildă *comfortable* e împrumutat în română (*confortabil*) doar cu referire la obiecte, nu și la persoane (un fotoliu poate fi confortabil, dar cineva nu se poate simți confortabil).

B2. Împrumuturi semantice (calcuri)

O formă a limbii-țintă, în cazul de față o limbă romanică, primește un sens nou, după modelul limbii-sursă. În schimb nu există o inovație formală în limba romanică. Astfel, există împrumutul de sens și împrumutul de structură.

Împrumutul de sens atribuie un sens nou unei forme lexicale care are în comun un alt sens cu forma din limba-sursă. Polisemia este transferată, astfel, în limba-țintă: sp. *cumbre* (adunare politică la vârf) după engl. *summit*; fr. *arrière* (jucător din defensivă) după engl. *back*. În cadrul acestui mecanism intervine adesea apropierea formală dintre cuvintele din engleză și cei din limba romanică: rom. *a realiza*, fr. *réaliser* (a-și da seama) după engl. *to realize*; rom. *atașament* (anexă) după engl. *attachment*; fr. *approche* (modalitate de a aborda un subiect) după engl. *approach* etc.

Împrumutul de structură reproduce cuvânt cu cuvânt un compus sau un frazeologism din limba de origine: rom. *Casa Albă* după engl. *White House*; rom. *țara nimănui* după *no man's land*; fr. *grate-ciel* după *sky-scraper*; it. *ragazza-squilo* după *call-girl* etc.

Concluzii

Interferențele lingvistice pot avea efecte puternice, majore asupra rețelei semantice atunci când un câmp noțional este restructurat (a se vedea exemplele din sport). De asemenea, ele pot determina modificări în cadrul mecanismelor preferențiale de formare a cuvintelor (cum e cazul sufixelor romanice care corespund engl. *-ize*, *-ization*, *-ist*). Aceste interferențe pot chiar conduce în unele situații spre împrumuturi de tip sintactic (ex: sp. *No le había visto por un año* vs. *No le había visto desde hacía un año* după tiparul engl. *I hadn't seen him for one year*).

Unele împrumuturi suplinesc în limbile romanice anumite lacune semantice, motiv pentru care termenii respectivi au fost numiți „necesari” (anglicisme necesare), în timp ce altele reprezintă simple redundanțe, fiind numite în consecință „de lux” (anglicisme de lux). Cu toate acestea, din punct de vedere stilistic, orice împrumut are un rol pentru vorbitorii limbii-țintă, corespunzând în general unei necesități expresive.

BIBLIOGRAPHY

- Glessgen, Martin-Dietrich, *Lingvistică romanică: domenii și metode în lingvistica franceză și romanică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2014
- Hristea, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981
- Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, *Lingvistica romanică: lexic – morfologie – fonetică*, Editura Bic ALL, București, 2001
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Creativitate*, Editura Universității din București, București, 2000